

זו של קריאה בתורה, אם היא תקנה על היחיד או על הציבור. שאם נאמר שהיא תקנה על היחיד חובה על כל אחד ואחד לשמוע את קריאת התורה בספרו ואינו יוצא ידי חובה בספר תורה אחר, אך אם נאמר שהיא תקנה על הציבור (וכן העלנו בברורנו שם) "ל שאין צורך שספר התורה יהיה כשר לפי כל אחד ואחד, אלא דיינו בספר תורה שכשר לחלק מהציבור, כי התקנה היתה שהציבור יקרא בתורה והרי קראו. ואע"פ שההבדלים בצורת האותיות בין העדות השונות הם משמעותיים, הנפ"מ היא בעיקר לתפילין ומזוזות שכל אחד מניח בזרועו, בראשו ובפתחו, ולא בספר תורה שהציבור קורא בו. ואף שמסתבר שקהילה שיש לה מנהג קבוע צריכה לכתוב ספר תורה עפ"י מנהגה, אך קהילה מעורבת אין נפ"מ לפי זה באיזה ספר תורה היא קוראת, משום שהעיקר הוא עצם הקריאה בציבור, ואין צורך שכל אר"א יצא בספר משלו. "והאמת והשלום אהבו".

כך שאין בשינוי הלחן משום שינוי מנהג. אך השאלה הכבדה יותר באיזה ספר לקרוא, והאם בן עדה אחת יוצא ידי חובתו בשמיעת קריאת התורה מספר שאינו מעדתו אלא משל עדה אחרת?

והנה אם נניח שאין בן עדה אחת יוצא ידי חובה בספר תורה של עדה אחרת, מה תעשה קהילה רב עדתית כקהילתכם שעדיין אין לה מעמד של קהילה שיש לה מנהג קבוע? האם אף אחד לא יוצא ידי חובה? שהרי אם נאמר שאין אדם יוצא ידי חובה אלא בספר של עדתו, כשיש רק מנין בקושי וחלק אינו יוצא ידי חובה גם החלק האחר אולי אינו יוצא ואסור לקרוא בתורה באותו מנין שהרי אין קריאת התורה אלא בעשרה? ועכ"פ חלק בודאי אינו יוצא, לפי הנחה זו, ואם יקראו בספר תורה אחר לא יצא החלק השני, וא"כ כיצד נמצא את ידינו ואת רגלינו?

במקום אחר (עי' להלן סי' ט') בדרנו גדר תקנה

סימן ב

כפילת "אודך" בשירת ההלל

מודים" משתקין אותו, משום שנראה כמודה לשתי רשויות (ברכות ל"ג ע"ב)?

ראשי פרקים

שאלה

- א. האומר מודים מודים
- ב. הכפילות בהלל וביום כיפור
- ג. דרך שיר
- ד. הפסק בברכות
- ה. בין בעלי תפילה לחזנים

שאלה*

א. האומר מודים מודים
נחלקו הראשונים אם האומר מודים, מודים, הוא מלה, מלה, או פסוק, פסוק. רש"י סובר פסוק, פסוק; והר"ח וכן הר"ף סוברים מלה, מלה (עי' תוס' ל"ד ע"א ד"ה אמר). ולכאורה לרש"י אין איסור לשיר "אודך, אודך" (אם כי יתכן שהוא גנות) ולהר"ח יש איסור.

ועיין משנ"ב סי' קכ"א (בביאור הלכה) שהסתפק אם האומר מודים, מודים, הכוונה

הנוהגים לשיר בהלל "אודך, אודך, כי עניתני" האם נכון הם עושים, שהרי האומר "מודים

וליה עינינו בשמחת בית השואבה, והרי שם היה בציבור? (וגם שם היתה כונה לתקן את מה שהיו עושים אבותינו שהיו אחוריהם אל ההיכל).

ותירצו האחרונים (מחצית השקל וערל"ג סוכה נ"ג ב' וסד"ח מערכת יוה"פ סי' ב', כ"א) ששם לא היו כולם אומרים זאת אלא רק החסידים ואנשי מעשה. וקשה, שהרי מסתמא היו שם הרבה חסידים ואנשי מעשה. וגם נוכחותו של ציבור גדול במקום נחשבת כרבים שאין בהם חשדא (הרי גם ר"ג ברה"כ"ד א' היה יחיד, אלא שהצורות שהחזיקו היו לצורך הכלל ובנוכחות ציבור אין בכך חשדא).

ותירץ החת"ס שהנהוגים כן סוברים כהרמב"ם והר"ח שרק מלה מלה אסור לכפול אך פסוק שלם אינו אלא מגונה, ובציבור לא חיישינן לגנאי. ובשמחת בית השואבה לא היו כופלין פסוק אלא מלה במלה ולכן היה אסור. וא"כ בנ"ד שהכפילות היא מלה במלה יש לאסור. אלא א"כ נאמר שהמנגינה מעידה שאין כוונה לכפול. ודוחק, שהרי גם בשמחת בית השואבה היתה כונה טובה ובכ"ז אסור. מה גם שאפשר לסדר את המלים אחרת מבלי לפגוע במנגינה. ולכן נראה שכן ראוי לעשות לשנות את סדר המלים (במקום לכפול את המלה אודך, לכפול את ההברה "ך" באודך) או החלילי למנגינה אחרת.

ג. דרך שיר

ובתפארת ישראל על משניות ברכות (פ"ה משנה ג' בבועז) כתב שדרך שיר מותר לכפול מלים. ור"ל משום שאין כוונתו לשתי רשויות אלא לצורך השיר. וק"ל מאי שנא מעינינו ליה-וליה עינינו שכוונתם היתה מוכחת לשם שמים להוציא ממנה אבותיהם שהיו משתחווים במקום הזה כשפניהם אל השמש, ובכ"ז הדבר היה אסור? ומה שהביא שם ראייה מהלל וכל הנשמה תהלל י-ה, עכצ"ל כמש"כ החת"ס לענין יוה"כ"פ דקי"ל כהרמב"ם שהאיסור הוא רק בחזרה על מלה מלה ולא על פסוק פסוק, ובציבור אין הדבר מגונה ולכן מותר.

אמנם שיטת הרמב"ם שבהלל כופלין מאודך

היא שאומר את כל התפילה פעמיים לכל מ"ד כדאית ליה, או שהכוונה היא אפילו אומר רק את המלה הראשונה פעמיים ולא חזר על כל התפילה. ונשאר בצ"ע. ועכ"פ לצד הזה של הפסק במשנ"ב, שרק אם חוזר על כל התפילה פעמיים משתקין אותו, כשאומר רק את המלה "מודים" פעמיים, אין משתקין אותו. ובנ"ד הרי אומר רק את המלה הראשונה פעמיים.

ב. הכפילות בהלל וביום כיפור

מיהו צ"ע בכלל איך אנו כופלין מאודך ולמטה (כדאי' בסוכה ל"ט ע"א), הא האומר מודים מודים משתקין אותו? ובשלמא לר"ת ניהא דכופלין רק את כל הפסוק ולא מלה מלה. אך לרש"י שכופלין את כל הפסוק קשיא! ועיין ערל"ג שכתב שרש"י והרמב"ם נחלקו מה כופל, לרש"י את כל הפסוק ולהרמב"ם רק כל מלה ומלה. ולטעמייהו אזלי בברכות ל"ג ע"א, לרש"י, שבכפילות כל הפסוק משתקין אותו, משו"ה ב"אודך" כופלין את כל הפסוק להראות שבכוונה תחילה כופלין, ולהרמב"ם שכפילות המלה אסורה א"כ באודך כופלין כל מלה ומלה להראות שבכוונה כופלין כל מלה. עכ"פ לתרווייהו לא חיישינן הכא להא דהאומר מודים מודים, וע"כ משום שכאן יש סיבה לכפילות.

ולכאורה נראה שמאחר שרש"י אין איסור בכפילות המלים, ולהרמב"ם לכתחילה כופלין אודך, אודך, אין בזה משום איסור. ובפרט להטעם שכתבנו שכשיש סיבה הניכרת לכפול אין איסור בכפילות. א"כ י"ל דה"ה כאן שהכפילות היא בגלל המנגינה, יש סיבה הניכרת לכפילות ולכן אין איסור לכפול.

והב"ח בסי' ס"א כתב שהמנהג לכפול השמות ביום כיפור הוא משום שכל הציבור אומר אותם ביחד כדי לתקוע בלב כל ישראל למסור את נפשם על קדושת השם ולכן הדבר מותר (וכע"ז מצינו ברה"כ"ד א' שברבים ליכא חשדא). והמג"א סי' ס"א ס"ק ט' הקשה מסוכה נ"ג ב' שהגמ' מקשה על מה שהיו כופלים עינינו ליה-

גרוע ויש לבטלו. (עיי' שו"ת בן פורת ח"ב סי' ז'). ובשד"ח כרך ז' בהוצאת ב"ב עמ' 332 בשם המהר"ם שיק אר"ח סי' ל"א, וביב"א ח"ז אר"ח סי' י"ד בשם פוסקים נוספים, ובאגרות משה אר"ח ח"ב סי' כ"ב. ולעומתם רק ערוה"ש בסי' של"ח ס"ח, מלמד זכות **בדיעבד** על הנוהגים לכפול מלים משום שהוא אצלם עונג שבת ויר"ט ומוטב שיהיו שוגגין וכו', אך לכתחילה גם הוא מתנגד לתופעה זו).

ה. בין בעלי תפילה לחזנים

ויש להבחין בין בעל תפילה שעיקר כונתו לשם שמים ורק במקרים בודדים כשהכונה או המנגינה מאלצות אותו לכפול מלה או שתיים, שיש ללמד עליו זכות, לבין חזנים מקצועיים שברובם לא הכונה היא הגורמת להכפלת המלים אלא השתעבודותם ליצירה מוסיקלית שהם חייבים לבצעה בצורתה המקורית, ולכן הם כופלים את המלים. יצירות אלו לא נוצרו בהכרח לשליחי ציבור היורדים לפני התיבה, אלא לקונצרטנים שבהם אין איסור לכפול את המלים. אולם בתפילה עצמה בבית הכנסת אין שום היתר לכפול מלים רק לטובת היצירה המוסיקלית המסוימת. יש הרבה יצירות והרבה לחנים שאין הכרח לכפול בהם את המלים, ועל הש"ץ להעדיף את אותה הלחן שאינו מצריך הכפלת מלים.

ואפילו במקום שאינו הפסק, כגון ב"בריך שמיה", באב הרחמים, בהכנסת ספר תורה, ובסליחות שאינן בתוך התפילה והברכות, אמנם אין איסור הפסק, אך יש חשש לנראה כמתפלל לשתי רשויות במלים מסוימות ולגנאי במלים אחרות, ויש להוסיף על כך גם טירחא דציבורא, לכן אין מקום להכפלת מלים בכלל בבית הכנסת.

וה' יקבל את תפילת עמו ישראל ברחמים.

ואילך מלה מלה (עיי' פיהמ"ש לסוכה פ"ג ובער"נ סוכה ל"ט א' ד"ה לכפול מה שפירש בדבריו). וא"כ לכאורה, דוקא לשיטת הרמב"ם מותר לשיר ולכפול אודך, אודך. כי כך הונהג, לדעתו. אולם נראה לענ"ד שרק מי שכופל את כל המלים, מאודך ואילך רשאי לכפול כמנהג הרמב"ם. אך מי שאינו כופל את כל המלים, ואדרבה, הוא נוהג לכפול את הפסוקים, כנהוג, הרי הכפלת המלים "אודך, אודך" עלולה להתפרש כשתי רשויות. ואע"פ שבימינו אין חשד זה קיים כל כך, גנאי בודאי יש בדבר, וגם לא מצינו שאיסור כפילת מודים מודים התבטל, ולכן נלענ"ד שמן הראוי להימנע מלשיר בצורה זו. ומן הראוי להעדיף לחנים אחרים לקטע זה בהלל, ויש לחנים אחרים יפים, או לשבץ את המלים בתוך הלחן בצורה אחרת כדי להימנע מכפילת המלה "אודך", (ועיי' צמח יהודה להגר"י סגל ח"א סי' ד' שהאר"ך וליבן סוגיה זו).

ד. הפסק בברכות

ובכפילת מלים בתוך הברכה יש בעיה של הפסק כי כל יתר כנטול דמי, וכל מלה מיותרת הרי היא כמו מלה זרה שאינה ממין התפילה. ובשלמא למי שקורא את ההלל בלא ברכה (כגון הספרדים ב"ח ובוהמ"ם), אין כאן הפסק בברכה ובכל זאת אסור להפסיק שלא לצורך עיי' סי' תכ"ב ס"ד. אך הנוהגים לברך תחילה וסוף כל מלה מיותרת היא הפסק חמור. אמנם אם יש צורך בכך יש מקום להתיר, דלא גרע ממישיב שלום לאדם נכבד שמותר אפילו באמצע הפסוק, שהרי עושה זאת לשם שמים. והצורך לשיר בהלל הוא חלק מההלל שהרי הלל נקרא שירה (עיי' למשל מגילה י"ד א' וערכין י' ב'), ומן הראוי לשורר בו. אך במקום שאין הדבר נחוץ אסור לכפול את המלים משום הפסק. וכבר העירו הפוסקים על מנהגם של החזנים לכפול מלים שהוא מנהג